

УДК 94 (477 + 438) “1920/1939”

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКИХ ПАРТІЙ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Василь ФУТАЛА

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра нової та новітньої історії України,
вул. Івана Франка, 24, 82100, Дрогобич, Україна

У статті проаналізовано праці сучасних вітчизняних істориків, присвячені діяльності тих українських політичних партій у міжвоєнній Польщі, які виразно сповідували ідеали незалежності і соборності України. Зазначено, що історіографічні набутки останніх десятиріч засвідчили значний приріст наукових історичних знань із літопису національно-державницьких партій Західної України. Показано пріоритетні напрями досліджень, персоніфіковано внесок учених у вивчення наукової проблеми, звернено увагу на процес прирошування наукових історичних знань, виокремлено питання, що потребують подальшого розгляду. Констатовано, що історики кваліфікують українську націонал-демократію важливою націєтворчою силою, яка виступала за конституційну демократію та незалежність України, прагнула до соціальної справедливості.

Ключові слова: історіографія, історіографічне джерело, національно-державницькі партії, політична тактика, партійно-політичне життя, Західна Україна.

У період розбудови незалежної Української держави, формування громадянського суспільства зростає зацікавлення дослідників у ретроспективному відтворенні суспільно-політичних процесів у нашій країні. Особливий інтерес викликає багатий досвід партійно-політичного життя Західної України міжвоєнного періоду. Актуальною і повчальною для сьогоднішніх українських політиків є діяльність національно орієнтованих легальних партій – Української народно-трудової партії (УНТП), Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), Української радикальної партії (із 1926 р. – Української соціалістично-радикальної партії) (УРП-УСРП), Української соціал-демократичної партії (УСДП), – спрямована на втілення у життя ідеї відродження української нації та її державності.

Створена за останні два десятиліття фахова література з літопису центристських партій вимагає її наукової експертизи, що, безумовно, сприятиме продовженню пошукової роботи. Окремі фрагменти історіографії українського національно-демократичного та соціалістичного рухів висвітлили автори публікацій, присвячених становищу західноукраїнських земель у складі Другої Речі Посполитої¹ та українсько-польським взаєминам у міжвоєнний період².

¹ Костянтин Кондратюк, “Західноукраїнські землі міжвоєнного періоду у висвітленні сучасних вітчизняних істориків” *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 16 (2008): 386–398; Костянтин Кондратюк, Олексій Сухий, *Сучасна національна історіографія новітньої історії України (1914–2009 рр.): навчальний посібник*. (Львів: Видавничий центр Львівського національного ун-ту імені Івана Франка, 2010, 70–97.

Значним ступенем узагальнення позначена спеціальна праця М. Кугутяка³, однак після її опублікування накопичилося чимало історіографічних фактів, які ще не стали предметом аналітичного розгляду. Тому, метою статті є з'ясування сучасного стану, повноти і достовірності вивчення діяльності українських національно-державницьких партій у міжвоєнній Польщі, виявлення недостатньо досліджених питань і вироблення рекомендацій для подальших наукових пошуків. До предметно-об'єктного поля цього дослідження потрапили лише ті пам'ятки минулого, які відбивають процес нарощування наукових історичних знань із означеної проблеми.

Наявні історіографічні джерела засвідчують, що після 1991 р. зусиллями провідних дослідників знято ідеологічні нашарування часів комуністичної епохи, переосмислено основні віхи історичного минулого західноукраїнських земель, об'єктивно визначено місце і роль національно-державницьких сил у боротьбі за незалежність і соборність України. Написані на багатій джерельній базі та нових методологічних засадах праці М. Кугутяка, М. Швагуляка, К. Кондратюка, Л. Зашкільняка, Я. Грицака, С. Макарчука, О. Красівського, С. Качараби містять всебічну характеристику правового, економічного та політичного становища західних земель України у складі Другої Речі Посполитої, розкривають суперечливі і складні сторінки українсько-польських взаємин.

Звісно, для сучасного історієписання важливими є досягнення представників академічної науки. Так, у п'ятому томі “Політичної історії України. XX століття”⁴ і в узагальнювальній роботі С. Кульчицького⁵ також знайшли відображення питання, пов'язані з розвитком української суспільної і політично-партійної структури на західноукраїнських землях, специфіка, форми і механізми легальних проявів українського національно-визвольного руху у міжвоєнний період. С. Кульчицький наголосив на провідній ролі націонал-демократії у західноукраїнському політичному русі, її консолідуючому, конструктивному впливі на суспільство. За його словами, УНДО “змінювало тактику, але завжди залишало незмінними основні цілі: утвердження державних прав українського народу, забезпечення його права жити власним життям, не підпорядковуючись наказам із Варшави чи Москви, Бухареста чи Праги”⁶

² Mykola Kuczerepa, *Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej. Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku*. (Kraków, 2000), 146–165; Станіслав Віднянський, “Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці”, *Український історичний журнал* 2 (2003): 39–55; Леонід Зашкільняк, “Україна і Польща в XX столітті: від конфліктів до порозуміння”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 17 (2008): 3–18.

³ Микола Кугутяк, “Історіографія українського національно-демократичного руху (1918–1939 рр.)”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис* 8 (2002): 54–69.

⁴ “Українці за межами УРСР (1918–1940)”, *Політична історія України. XX століття: У 6-ти томах*, ред. Іван Курас та ін. (Київ: Генеза, 2003), 467–531.

⁵ Станіслав Кульчицький, *Україна між двома війнами (1921–1939 рр.)*. (Київ: Альтернативи, 1999), 267–298.

⁶ Там само, 294.

Ключові питання політичного розвитку західноукраїнських земель у 1920–1930-х роках розкривають й синтетичні праці І. Васюти⁷ та І. Гаврилів⁸. Нові підходи до осмислення проблеми національного руху дозволили дослідникам розкрити процес оновлення, відповідно до зміни політичної ситуації, стратегії і тактики українських політичних партій в їх боротьбі за національне відродження українства і торжество його державницьких ідеалів, показати зв'язки українського політикуму з польськими та іншими партіями, структури яких діяли в краї. Для авторів важливим було також визначити національні й соціальні пріоритети в програмах та суспільній практиці українських політичних середовищ, розкрити їхню орієнтацію на зовнішні або власні сили і в цій площині простежити формування на різних етапах міжпартійних союзів, а також виборчих і парламентських блоків.

Проте основний масив історичних фактів оприлюднено в спеціальних монографіях і статтях. Так, О. Красівський, аналізуючи польсько-українські стосунки періоду боротьби за українську державність на теренах Східної Галичини у 1918–1923 рр., дослідив структуру українського національно-політичного табору, його програми стосовно національного питання та ставлення до Польської держави. Автор показав, що УНТП, підпорядковуючись закордонній групі партії і Є. Петрушевичу, зайняла позицію абсолютного невизнання польської адміністрації, кваліфікуючи її як окупаційну владу⁹. Однак, уже із середини 1920 р. у діяльності Трудової партії з'явилися тенденції, які вели до угодовства з урядовими колами. Причинами цього явища, на думку історика, були невдачі та прорахунки західноукраїнської дипломатії на міжнародній арені та все відвертіше намагання великих держав остаточно вирішити галицьке питання на користь Польщі¹⁰. О. Красівський дав наукову оцінку суспільно-політичній ситуації у краї після 14 березня 1923 р. Тоді, на думку дослідника, серед національно-демократичного табору посилилася поляризація сил та активізувався пошук нових програм, форм і методів визвольних змагань. Характерною особливістю цього історичного моменту стала також радикалізація українського суспільства, що призвело, з одного боку, до утворення нових організацій правого напрямку, а з іншого – до полівіння мас, що виявилось у поширенні комуністичних впливів¹¹.

⁷ Іван Васюта, *Політична історія Західної України (1918–1939)*. (Львів, Каменяр, 2006), 177–193, 214–227, 251–270 та ін.

⁸ Ігор Гаврилів, *Західна Україна у 1921–1941 роках: нарис історії боротьби за державність: монографія*. (Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2012), 138–155, 226–263.

⁹ Орест Красівський, *Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр.* (Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 2008), 338.

¹⁰ Там само, 339.

¹¹ Там само, 443–444.

Історії Трудової партії присвятив фахову розвідку О. Зайцев¹². У ній він зосередив увагу на внутріпартійній боротьбі, яка відображала тогочасні ідейні шукання галицької інтелігенції. 1919–1925 рр. дослідник назвав найдраматичнішими в історії української націонал-демократії, бо саме протягом цього часу УНТП переслідували карколомні злети і падіння. Дослідник довів, що криза, яку переживала провідна українська партія Галичини, була віддзеркаленням загального кризового стану українського національного руху після поразки боротьби за державність. Болісні пошуки нових орієнтирів у незвичних умовах окупаційного режиму, взаємні звинувачення, боротьба особистих і групових амбіцій призвели до фактичного розпаду УНТП. Під спільною назвою Трудової партії діяли угруповання й окремі політики з дуже різними політичними поглядами: ліберальними й помірковано-соціалістичними, республіканськими й монархічними, радянофільськими і антирадянськими, безкомпромісно самостійницькими й автономістськими. Лише в середині 1920-х років була досягнута часткова консолідація політичної еліти Галичини в рамках УНДО, яке відродило авторитет української національної демократії й започаткувало новий етап її розвитку.

Вагомий внесок у дослідження цього аспекту проблеми зробив М. Кугутяк. Аналізуючи участь УНТП у боротьбі за відродження української державності протягом 1919–1923 рр.¹³, автор визначив зовнішньо- і внутрішньополітичні обставини, які вплинули на утвердження двох різних концепцій у середовищі трудовиків. Одна з них була спрямована на боротьбу за державну незалежність Галичини як етап у відродженні соборної української держави, а друга відображала нормалізаційно-автономістські настрої у крайовому провіді ЗУНР. Заслуговує на увагу висновок ученого, що УНТП мала загальнонародний характер, вона зуміла об'єднати у національний фронт проти польського окупаційного режиму всі соціальні верстви українського суспільства та більшість політичних партій краю.

Взаєминам українських партій з екзильним урядом ЗУНР, ставленню української громадськості Галичини до Польської держави та розгортанню національно-визвольної боротьби проти окупаційної влади на початку 1920-х років присвячені розвідки С. Макарчука, М. Кугутяка, О. Зайцева, І. Соляра, І. Васюти, Т. Панфілової¹⁴ та ін.

¹² Олександр Зайцев, “Українська народна трудова партія (1919–1925)” *Україна модерна* 2 (2002): 69–90.

¹³ Микола Кугутяк, *Історія української націонал-демократії (1918–1929)*. т. 1 (Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002), 141–255.

¹⁴ Степан Макарчук, “Ставлення української громадськості Галичини до Польської держави (1918–1923)”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 5 (1995), 63–74; Микола Кугутяк, “Галицькі українці у боротьбі за державну незалежність у 1920–1923 роках”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис* 1 (1997): 45–57, 1 (2): 56–66; Микола Кугутяк, “Українські політичні партії і ЗУНР”, у *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і

Викликає інтерес ступінь вивчення проблеми перегрупування та об'єднаних тенденцій у західноукраїнському національному таборі у перші роки після анексії Галичини. Здійснивши історико-політологічний аналіз партійнотворчого процесу, І. Васюта зробив низку важливих висновків. Зокрема, він вважає, що численні політичні угруповання українців дотримувалися неоднозначної політичної орієнтації, яка трансформувалася разом зі зміною зовнішньо- і внутрішньополітичної обстановки. На партійно-політичне життя впливала недостатньо визначена соціальна база основних напрямів національного руху. Незавершеність соціальної стратифікації населення, невизначеність соціально-класових і корпоративних інтересів багатьох його груп відбилися на роздрібненні політичних сил українства. У їх розпорошенні були зацікавлені польські власті, які підтримували утворення нових угодовських, лояльно-опозиційних угруповань, що діяли в рамках конституційної легітимності. Реорганізація старих і поява нових політичних партій та об'єднань, на його думку, зумовлювалися передусім загостренням національного протиборства в докорінно зміненій політичній ситуації¹⁵.

Вивчення питання консолідації національно-державницьких сил у 1923–1925 рр. значно поглиблюють наукові розвідки І. Соляра. Автор з'ясував причини розбіжностей серед українського політикуму та умовно поділив його на чотири групи. Першу представляли переважна частина УНТП й Української парламентської репрезентації (УПР), які дотримувалися концепції тимчасового примирення з польським режимом ціною національно-територіальної автономії. До другої групи належали прихильники боротьби проти польської окупації під прапором державності західноукраїнських земель. Третю групу репрезентувала Українська радикальна партія, яка проголосила тактику “власних сил”, боротьби проти польського окупаційного режиму під соборницьким протирадянським гаслом. Найближче до концепції радикалів були група “Заграва” і праве крило УСДП, що не перейшло на комуністичну платформу. Представники четвертої групи (Компартії Західної України та ліве крило УСДП) виступали за возз'єднання західноукраїнських земель із радянською Україною. Часткова консолідація національно-державницьких сил, як правильно зауважив історик, наступила з утворенням УНДО¹⁶. І. Соляр відстоює думку, що ініціатива у справі єднання українства виходила від націонал-демократів.

традиції (Львів: 2000), 163–169; Олександр Зайцев, “Екзильний уряд ЗУНР і українські політичні організації Галичини (1919–1923)”, Там само, 188–194; Ігор Соляр, “Відносини краю та закордонного уряду ЗУНР (грудень 1922 – березень 1923 рр.)”, Там само, 194–201; Іван Васюта, “Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939)”, *Український історичний журнал* 6 (2001): 35–64; Тетяна Панфілова, “Проблема соборності України в діяльності УНТП (жовтень 1918 р. – березень 1923 р.)”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис* 9 (2003): 177–185.

¹⁵ Іван Васюта, “Перегрупування в західноукраїнському національному русі в перші роки по анексії Східної Галичини”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 34 (1999): 341–354.

¹⁶ Ігор Соляр, “Спроби об'єднання лівоцентристських сил Західної України в середині 1920-х років”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис* 5–6 (2001): 258–261.

Дослідження І. Соляра, присвячене першому періоду діяльності УНДО (1925–1928 рр.), можна вважати першою пробою комплексного дослідження історії провідної центристської партії. Добре володіючи архівними джерелами, автор зосередив увагу насамперед на внутрішньополітичному аспекті проблеми згуртування національно-демократичних сил Західної України, розробці політичної платформи УНДО, організаційно-політичному становленню й участі Об'єднання у виборчих кампаніях до самоврядних органів і польського парламенту. Доведено, що в нелегких умовах другої половини 1920-х років націонал-демократам вдалося розширити свою діяльність у Галичині (у 1926 р. було 43 повітові і міські організації, а у грудні 1928 р. – 74), посилити вплив у культурно-освітніх і спортивних товариствах. І. Соляр справедливо вважає, що *“у всіх політичних акціях УНДО виступало як партія національної єдності, національної солідарності”*¹⁷.

В оригінальний спосіб розглянув особливості суспільно-політичної ситуації в західному регіоні України І. Федик. Він акцентував на ролі психологічного фактора – ставлення провідних українських політичних сил до Польщі, – який *“спрацьовував на рівні національної свідомості, сконцентровуючи політичну енергію партійної еліти та широкого українського загалу в єдину силу, спрямовану проти окупаційного режиму”*¹⁸. Тобто, цей чинник був рушієм політичної боротьби в тогочасному польському суспільстві, він виконував не тільки націєзахисну, а й об'єднувальну функції для українських політичних середовищ, відкриваючи можливості для співпраці та координації на певних етапах політичної діяльності. Автор небезпідставно стверджує, що негація націонал-демократів до Польської держави зазнавала змін, інколи модифікувалася в позитиви, а це, своєю чергою, впливало на політичну тактику – зокрема, призводило до пошуку компромісів із польською владою¹⁹.

Діяльність УНДО від часу його заснування до початку 1930-х років найповніше висвітлив М. Кугутяк²⁰. Заслугою автора є показ ідейної еволюції націонал-демократів та інших політичних угруповань упродовж першої половини 1920-х років, яка призвела до утворення партії на принципово нових політичних засадах.

“Уперше після 1919 р., – слушно констатує історик, – з'явилась політична концепція, яка об'єднувала досі непримиренні табори – західноукраїнський і

¹⁷ Ігор Соляр, *Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928)*. (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995), 42.

¹⁸ Іван Федик, *УНДО, ОУН: ставлення до Польщі*. (Львів, ЛДУ, 1998), 61.

¹⁹ Там само, 65.

²⁰ Микола Кугутяк, *Історія української націонал-демократії (1918–1929)*, 286–455; Микола Кугутяк, “Українське національно-демократичне об'єднання: активізація діяльності, посилення громадсько-політичних впливів (1928–1930)”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис* 3 (1999): 24–34; 4 (2000): 90–96.

уенерівський, соборницький і автономістський, демократичний і націоналістичний"²¹.

Предметом посиленої уваги дослідника стали організаційно-політична діяльність націонал-демократів, вироблення стратегії і тактики партії, участь у виборчих кампаніях та парламентська діяльність, масово-політична робота та боротьба за консолідацію національних сил.

До авторського позитиву відносимо спробу вивчити організаційну структуру та соціальний склад УНДО. З'ясовано, що наприкінці 1926 р. націонал-демократи мали міцні осередки в 16-ти повітах Тернопільського воєводства, у стількох ж повітах Львівського і в 11-ти Станіславівського²². До кінця 1928 р. було створено 5 повітових народних комітетів у Краківському воєводстві²³. Причинами низьких впливів УНДО на північно-західних українських землях, на думку автора, були, по-перше, особливості суспільно-політичних настроїв українського населення Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя і, по-друге, політика регіоналізації окремих українських земель, яку здійснював польський уряд. Щоправда, дослідник не вніс новизни у питання про чисельність партії. Він назвав ту цифру (10 тис. осіб)²⁴, яку 1949 р. оприлюднив колишній діяч Радикальної партії М. Стахів, а згодом нею послуговувалися окремі польські історики. Уміло відібрані автором документальні матеріали засвідчують провідну роль в організації національних сил греко-католицького духовенства, яке вбачало в націонал-демократах захисників церкви, релігії та загальнолюдських засад моралі. М. Кугутяк наголосив, що дуже гострою в УНДО була проблема вікового складу: розчарувавшись у політиці націонал-демократії, формах і методах її діяльності, західноукраїнська молодь шукала вирішення гострих суспільних проблем у новій ідеології, політиці й національно-революційних методах її здійснення. Цей процес неминуче позначився на динаміці розвитку західноукраїнської націонал-демократії у міжвоєнний період, що поступово перетворювало УНДО у партію середнього і старшого покоління²⁵.

Чільне місце в науковому доробку М. Кугутяка посіло питання внутріпартійної боротьби навколо політичної стратегії і тактики УНДО²⁶. З'ясовано, що, незважаючи на гостре протиборство чотирьох партійних угруповань, керівництво УНДО зосереджувалося у руках центристської групи, яка стояла на соборницько-незалежницьких позиціях, відстоювала політику орієнтації на власні сили. Вміло лавіруючи між політичними групами, центристи у принципових питаннях

²¹ Микола Кугутяк, *Історія української націонал-демократії (1918–1929)*. т. 1 (Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002), 305.

²² Там само, 317.

²³ Там само, 320.

²⁴ Там само, 434.

²⁵ Там само, 323.

²⁶ Там само, 349–370.

схилялися до національно-радикального крила, виступаючи проти автономістів, а також усе більше дистанціювалися від радянофілів-петрушевичівців. У цьому контексті розглянуто основні напрями практичної політики, форми і методи діяльності партії. У центрі дослідницької уваги перебували й дуже складні міжпартійні взаємини. Логічним є підсумковий висновок М. Кугутяка: кінець 1920-х років став кульмінаційною точкою піднесення західноукраїнської націонал-демократії у міжвоєнні роки²⁷.

Зроблені перші кроки у дослідженні діяльності повітових організацій УНДО. І. Соляр показав процес організаційного становлення Повітового народного комітету на Перемишльщині та основні напрями його діяльності – виборчі акції, щільні плебісцити, захист селян у судах тощо. Усе це, на думку автора, сприяло консолідації усіх національних сил повіту на державницькій платформі²⁸. В іншій статті І. Соляр дослідив діяльність Народної організації українців м. Львова (НОУЛ), яка мала статус міської організації УНДО. Дослідник зосередив увагу на таких аспектах, як мета і структура НОУЛ, функціонування її низових ланок – дільничних народних організацій та основні напрями їх роботи. Доведено, що найактивнішу діяльність було розгорнуто в господарській, культурно-освітній та соціальній сферах. Однак, у політичному напрямі, крім прагнення консолідувати українське суспільство міста, НОУЛ “поважними здобутками не могла похвалитися”²⁹.

Документи з архівів Львова, Тернополя, Варшави, а також матеріали періодики дозволили І. Скочилиасу показати Повітовий комітет УНДО у Борщівському повіті, як одну з ключових ланок організаційної мережі партії. З’ясовано, що партійні гуртки діяли у Борщеві і ще у п’яти населених пунктах. У тих місцевостях, де не вдалося заснувати низові осередки, призначено “мужів довір’я” (станом на вересень 1928 р. їх було 45)³⁰. І. Скочилиас численними прикладами проілюстрував повсякденну роботу Повітового комітету, персоніфікував його, але діяльність низових ланок висвітлив принагідно.

Використання політичними силами Західної України законодавчих органів Другої Речі Посполитої проаналізував О. Зайцев. У кандидатській дисертації і низці публікацій він показав участь провідних українських партій у виборах до польського сейму і сенату, діяльність Української парламентської репрезентації, перипетії міжпартійної боротьби, контакти українських парламентаріїв з

²⁷ Микола Кугутяк, *Історія української націонал-демократії (1918–1929)*. т. 1, 450, 462.

²⁸ Ігор Соляр, “Перемиський повітовий комітет УНДО” у *Перемишль і Перемиська земля протягом віків (3)*. Інституції. Збірник наукових праць та матеріалів Міжнародної наукової конференції. (Львів, 2003), 124–132.

²⁹ Ігор Соляр, “Народна організація українців Львова (1920–1930-ті роки)” *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 16 (2008): 412.

³⁰ Ігор Скочилиас, *Повітовий комітет УНДО у суспільно-політичному житті Борщівщини середини 20-х – кінця 30-х рр. ХХ ст.* (Львів: Б. в., 1995), 12.

радянським посольством³¹. Політичну складову виборів до місцевих органів самоврядування у міжвоєнній Польщі комплексно дослідив М. Іваник. Він з'ясував, що ставлення українських політичних сил до самоврядних інституцій було невиразним, воно мало непослідовний характер. Реально тільки націонал-демократи володіли необхідними людськими і матеріальними ресурсами для проведення своєї політичної лінії у сфері самоврядування. Проте практично до 1927 р. ця ділянка роботи залишалася на маргінесі і УНДО, і інших партій. Виборчі акції 1927, 1933–1934 і 1939 рр. засвідчили постійне зменшення представництва українців в органах місцевої влади. Головною причиною цього, як правильно зазначив автор, була урядова політика, спрямована на збільшення польського “стану посядання” на етнічних українських землях. Разом із тим, і УНДО виявилось неготовим до ефективної діяльності в органах місцевого самоврядування³².

Важлива віха історії УНДО – т. зв. нормалізація 1935 р. Цей аспект проблеми фахово дослідив Л. Зашкільняк. Ретельно вивчивши українські та польські джерела, зокрема, особисті матеріали відомого у міжвоєнній Польщі українофіла, впливового політика графа Я. С. Лося, учений з'ясував причини чергового українсько-польського замирення, мотиви, якими керувалися обидві сторони при досягненні порозуміння³³. Перехід УНДО на рейки “реальної політики”, на думку автора, був ризикованим кроком, який міг закінчитися провалом і падінням авторитету партії за умови недотримання угоди польською стороною. У підсумку так воно і сталося. Л. Зашкільняк визначив і причини, які перешкодили полагожденню українсько-польських відносин, а саме: історичні традиції та стереотипи, які тяжіли над польською та українською громадськістю; несприятливий вплив міжнародних обставин; хибне уявлення польських політиків про неготовність і незрілість української спільноти до самостійного державного життя. По-новаторськи звучить й інший висновок дослідника: “засада “меншовартості” українців як в політиці, так і в інших проявах суспільного життя, що її дотримувались усі польські уряди міжвоєнного часу, генерувала в українському середовищі негативні реакції соціального й національного радикалізму, який щоденно спалював усі мости до такого потрібного порозуміння сусідніх народів.

Окремі історики порушили проблему “радянськості” представників українського національно-державницького табору, зокрема, Є. Петрушевича. Так, О. Павлюк з'ясував, що погляди “диктатора” дедалі частіше зверталися

³¹ Олександр Зайцев, “Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939)”, *Український історичний журнал* 1 (1993): 72–84; Олександр Зайцев, “Вибори 1922 року у Західній Україні”, *Україна модерна* 2–3 (1997–1998): 194–205.

³² Микола Іваник, Сергій Кондратюк, *Система органів місцевого самоврядування в Галичині у 1919–1939 рр. Історико-правовий аспект*. (Львів: Априорі, 2007), 224–231; Микола Іваник, “УНДО у виборах до органів місцевого самоврядування в 1925–1939 рр.”, *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Історичні науки* 11 (2001): 38–39.

до радянської України вже від середини 1920 р. Спонукою до цього були сподівання на поразку Варшави в радянсько-польській війні, що наростали серед західноукраїнської еміграції, наслідком якої стало б визволення Східної Галичини від Польщі. Оцінюючи кроки Є. Петрушевича, спрямовані на зближення з Москвою і Харковом у 1920–1923 рр., автор слушно зауважив, що його зовнішня політика була не стільки самостійною, скільки вимушеною реакцією на міжнародну ситуацію та політику великих і сусідніх держав. До того ж, у першій половині 1920-х років радянська Україна виглядала дедалі привабливішою для багатьох колишніх опонентів більшовиків³⁴.

“Радянофільство” з тактичних міркувань як одна із провідних тенденцій суспільно-політичного життя Західної України та української еміграції першого міжвоєнного десятиліття – такий лейтмотив змістовної публікації О. Зайцева³⁵. Дослідник оприлюднив документальні матеріали, які свідчать, що ідею співпраці з більшовиками не відкидали не тільки петрушевичівці, але й галицькі військовики на чолі з Є. Коновальцем. Не можна не погодитися з висновком автора, що “орієнтація на Схід” частини західноукраїнських політиків не означала їхнього перетворення на агентуру Москви. Метою цього співробітництва було використати політичну і військову силу більшовизму в боротьбі за соборну Українську державу. В унісон цій тезі звучить думка І. Дробота: у протиборстві національно-державницького табору з радянофільським перевагу мав перший³⁶.

Із таких же концептуальних позицій розглядає це питання І. Соляр, який охарактеризував еволюцію політичної програми УНДО у ставленні до радянської України, з’ясував позицію радянської сторони щодо політики УНДО, визначив організаційні рамки радянофільства в партії³⁷. Дослідник аргументовано довів, що стратегічні цілі УНДО і Компартії (більшовиків) України були кардинально різні: якщо перша прагнула здобуття соборної незалежної Української держави і шукала для реалізації цієї мети союзників у Наддніпрянщині, то друга намагалася використати радянофільські тенденції для розколу УНДО, підпорядкування його

³³ Леонід Зашкільняк, “Українсько-польське порозуміння 1935 р. (за матеріалами архіву Я. С. Лося)”, *Проблеми слов’янознавства* 48 (1996): 62–72; Леонід Зашкільняк, “Генега і наслідки українсько-польської нормалізації 1935 р.” у *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następkstwa*. (Toruń; 1997), 431–454.

³⁴ Олександр Павлюк, Радянофільство Є. Петрушевича: переконання чи вимушеність? *Український історичний журнал* 3 (1997): 109–118, 4 (1997): 95–102.

³⁵ Олександр Зайцев, “Орієнтація на Схід” в українському національно-державницькому таборі Галичини (1920-ті рр.), у *Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса 26–29 серпня 1999 р. Доповіді та повідомлення. Історія. Частина 2: XX століття* (Одеса–Київ–Львів: 1999), 9–12.

³⁶ Іван Дробот, “Державно-соборницька ідея в практиці українських суспільно-політичних сил еміграції та на західноукраїнських землях (1920–1930-ті рр.)”, (Докт. дис., Київська національний університет імені Т. Шевченка, 2002), 25 с.

³⁷ Ігор Соляр, “Радянофільські орієнтації Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) в 1920-х рр.”, *Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Історія* 20 (2007): 35–45.

своїм цілям. Водночас І. Соляр низкою аргументів показав, що радянофільський рух був однією із провідних тенденцій суспільно-політичного життя Західної України середини 1920-х років Проте, невдовзі події на Наддніпрянщині (згорання політики українізації, масові репресії, суцільна колективізація) спричинили занепад прорадянських настроїв у частини населення регіону³⁸.

До наукового пошуку долучилися й інші представники нової генерації істориків. Б. Хруслов звернув увагу на протиборство політичних угруповань в УНДО навколо його програмних засад і зробив спробу показати ідейно-політичну еволюцію Об'єднання на прикладі політики “нормалізації” 1935 р. На його думку, зусилля націонал-демократів перевести польсько-українські суперечності в річище конструктивного діалогу і на цей раз не мали успіху, особливо за умов утвердження в Польщі напівавторитарного режиму³⁹. Своє бачення українсько-польського порозуміння 1935 р. подала Ірина Бурковська. Вона вважає, що тоді політичний компроміс був неможливий не стільки через непослідовність тактичних кроків УНДО, скільки через небажання польської сторони виконувати свої зобов'язання перед українцями⁴⁰. У публікації, присвяченій зовнішньополітичній діяльності УНДО, авторка стверджує, що програна справа “пацифікації” у Лізі націй спричинила “скочування організації на угодовські позиції”⁴¹. На наш погляд, такий висновок є дещо спрощеним, бо зовнішньополітичний аспект політики “нормалізації” набагато ширший.

Окремі автори розглянули “нормалізаційний” курс УНДО у контексті процесу згуртування національно-державницьких сил. Так, Оксана Потіха констатувала, що проведення Всеукраїнського національного конгресу було перекреслене угодовською акцією керівництва УНДО⁴². Л. Калиняк проаналізував причини поглиблення суперечностей між націонал-демократами і радикальними націоналістами у другій половині 1930-х років, дійшовши висновку, що на тлі провалу політики “нормалізації” поступово зростали впливи та авторитет ОУН.

³⁸ Ігор Соляр, “Радянофільство у Західній Україні (1920-ті рр.)”, *Український історичний журнал* 1 (2009): 65.

³⁹ Борис Хруслов, “Політика УНДО напередодні Другої світової війни (1938–1939 рр.)”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис* 3 (1999): 181–188;

Борис Хруслов, “Українське національно-демократичне об'єднання: політика нормалізації польсько-українських стосунків (1935–1937)”, *Наукові записки XXXV: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова Вип. спец.* (1999): 158–168.

⁴⁰ Ірина Бурковська, “Проблема польсько-українського політичного компромісу в діяльності УНДО (1925–1935)”, *Розбудова держави* 1 (1997): 26–32.

⁴¹ Ірина Бурковська, “Зовнішньополітичні орієнтири УНДО (1925–1935)”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка* 3 (2000): 144.

⁴² Оксана Потіха, “УНДО в суспільно-політичному житті Західної України першої половини 1930-х рр.” (Канд. дис.;: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут народознавства НАН України, 2011), 13; Оксана Потіха, “УНДО і Всеукраїнський національний конгрес”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 16 (2008): 419.

Співвідношення політичної ваги між УНДО та ОУН почало змінюватися на користь націоналістичної організації⁴³.

Комплексний аналіз зовнішніх орієнтацій УНТП-УНДО, УРП-УСРП та УСДП здійснив І. Соляр⁴⁴. Зокрема автор уперше розкрив участь національно-державницьких партій Західної України в міжнародних організаціях – Унії товариств Ліги Націй, Конгресах національних меншин, Міжпарламентській унії, Соціалістичному Робітничому Інтернаціоналі; представив бачення українськими партіями тенденцій міжнародних відносин 1920–1930-х років; з'ясував проблему представництва західноукраїнського політикуму на міжнародній арені; проаналізував ставлення національно-державницьких середовищ Західної України до політики провідних європейських держав, радянської України; охарактеризував масштаби допомоги радянським руху та показав його вплив на визначення зовнішньополітичних орієнтирів.

І. Соляр найбільше уваги приділив міжнародній діяльності УНДО. У ставленні до Польщі, як ствердив учений, націонал-демократи балансували між ідеєю негації Польщі та прагненням здобути національно-територіальну автономію у складі Польської держави. Лише наприкінці 1930-х років вони усвідомили загрозу повного відсунення українського чинника від впливу не тільки на внутрішню і зовнішню політику Другої Речі Посполитої, а й на українське організоване життя в Галичині, небезпеку для українців стати лише національною меншиною в Польщі. Неоднозначним було й ставлення партії до радянської України: від визнання УСРР етапом до здійснення української державності до гострої критики політичного ладу й політичної системи на Наддніпрянщині, рішучого засудження грабіжницької політики СРСР щодо радянської України. І. Соляр доводить, що на міжнародній арені УНДО виступало єдиним представником всеукраїнських інтересів.

Р. Пуйда ґрунтовно дослідив парламентську діяльність УНДО у 1935–1939 рр.⁴⁵ При цьому основну увагу звернув на основні напрями діяльності Української парламентської репрезентації у вищому законодавчому органі Другої Речі Посполитої, з'ясував особливості та результати виборчих кампаній УНДО 1935 і 1938 рр. до польського сейму та сенату, висвітлив позапарламентську діяльність націонал-демократів і визначив внесок УПР у розвиток парламентаризму та демократії у Польщі.

⁴³ Лев Калиняк, “УНДО і ОУН у контексті “політики нормалізації” (1935–1939)”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 16 (2008): 427.

⁴⁴ Ігор Соляр, “Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939)”, (Докт. дис., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012), 34 с.

⁴⁵ Роман Пуйда, “Парламентська діяльність Українського національно-демократичного об'єднання в 1935–1939 роках”, (Канд. дис., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2012), 21 с.

Автор довів, що форми і методи діяльності УПР зазнали певних змін. Якщо впродовж 1928–1935 рр. націонал-демократи у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої готували сотні законопроектів та поправок до них, в яких гостро критикували діяльність інституцій державного управління всіх рівнів, то протягом четвертої та п'ятої каденцій вищого законодавчого органу країни агресивно-критичний тон виступів змінився на конструктивну працю у польському парламенті, що пояснюється досягнутими у 1935 р. двосторонніми домовленостями. У парламентських дебатах брала участь незначна кількість представників УПР, що пояснюється залученням більшості українських парламентарів до роботи у виборчих округах. Набагато змістовнішими і конкретнішими виявилися підготовлені депутатські запити, законопроекти, промови на пленарних засіданнях сейму і сенату, парламентських комісій відповідно до нової стратегії й тактики УПР⁴⁶.

Предметом дослідження Олени Кондратюк стала аграрна проблема в програмах і діяльності українських політичних партій Західної України у міжвоєнне двадцятиліття⁴⁷. Земельне питання, зазначила дослідниця, у зв'язку з його надзвичайною гостротою перебувало в центрі уваги українських політичних партій. Порівняльний аналіз програм засвідчив, що обґрунтовані й привабливі для різних прошарків селянства аграрні положення розробили центристські УНДО та УСРП, домагаючись конфіскації поміщицьких, державних і церковних земель та передачі їх українському малоземельному селянству без викупу. Кращою формою організації села вважалася кооперація, селянські спілки. Політичні партії використовували різні форми діяльності серед селянства: скликання віч і зборів, розповсюдження періодичних видань, листівок, відозв, звернень, організація страйків і політичних демонстрацій. УНДО надавало великої ваги парламентській трибуні. На думку авторки, розвиток подій показав, що розв'язати аграрну проблему в Західній Україні на користь місцевого населення у той період було неможливо. Причиною цього стала антиукраїнська політика польської влади і брак єдності українських партій, навіть ідеологічно близьких.

На лівому крилі національно-державницького табору перебувала УСДП. Окремі сторінки її історії знайшли відображення в аналізованих уже працях О. Красівського, М. Кугутяка, І. Васюти, І. Соляра, О. Зайцева, а також кандидатських дисертаціях М. Геника⁴⁸ та В. Комара⁴⁹. Однак, найбільший

⁴⁶ Роман Пуйда, "Парламентська діяльність Українського національно-демократичного об'єднання в 1935–1939 роках", 18.

⁴⁷ Олена Кондратюк, "Аграрне питання в програмах та діяльності українських політичних партій Західної України (1919–1939 рр.)", (Канд. дис., Львівський державний університет імені І. Франка, 1997), 27 с.

⁴⁸ Микола Геник, "Українське питання у діяльності польських політичних партій (1920–1926)", (Канд. дис., Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, 1997), 19 с.

⁴⁹ Володимир Комар, "Українське питання в національній політиці Польщі (1935–1939 рр.)", (Канд. дис., Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, 1998), 19 с.

внесок у вивчення цієї проблеми зробив І. Райківський. Залучивши широке коло джерел, він показав ідейну еволюцію УСДП на початку 1920-х років, яка, за його висловом, під тиском знизу викликала розмежування в партійному керівництві, конфлікт “двох поколінь”. Ліве крило управи партії в орієнтації на радянську Україну схилялося до пріоритету соціально-класового інтересу над національним, натомість “правиця”, яку очолили старші партійні діячі, поставилася до УСРР як до української держави та відстоювала єдність цих двох засад. Автор зробив висновок, що нова політична орієнтація УСДП та перехід її у комуністичний табір послабили єдність національно-державницьких сил, які боролися проти польської анексії Західної України⁵⁰.

У невеликій за обсягом книзі, що вийшла друком 1995 р., І. Райківський розкрив заходи соціалістів із відбудови партії наприкінці 1920-х років, проаналізував її ідейні та організаційні засади, форми і методи роботи серед електорату⁵¹. Стверджується, що платформа відновленої УСДП ґрунтувалася на принципах західноєвропейської соціал-демократії, вона, по-суті, поєднувала національну ідею і марксизм. Політичним ідеалом партії була побудова соціалістичної, самостійної і соборної України. Автор зробив спробу відтворити організаційну структуру партії. За його даними, місцеві комітети УСДП було створено в десяти великих населених пунктах – Львові, Перемишлі, Бориславі, Дрогобичі та інших містах⁵². Щоправда, діяльність первинних партійних ланок висвітлена побіжно. Дослідник звернув увагу на той факт, що соціал-демократи виявили велику активність в організації українського профспілкового руху, хоча їм не вдалося досягти поставленої мети. На створення українських профспілок негативно вплинули опір польської влади, економічне становище робітництва та діяльність комуністів. Крім того, сам інтернаціональний склад робітників створював ґрунт для поширення загальнодержавного профспілкового руху в боротьбі за соціальні права в Польщі⁵³. Унаслідок поглиблення протиборства в українському політичному таборі, УСДП дещо тісніше взаємодіяла з Польською соціалістичною партією, зокрема, у профспілковому русі. Однак така співпраця, констатує автор, не мала перспектив через розбіжності у національному питанні⁵⁴.

Сталися зрушення у вивченні історії Радикальної партії. М. Пікуляк простежила етапи формування національно-державницької платформи УРП та практичну роботу партії щодо її реалізації. Метою діяльності галицьких радикалів,

⁵⁰ Ігор Райківський, “Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.)”, *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Вип. II (1999): 112–122.

⁵¹ Ігор Райківський, *Українська соціал-демократична партія (1928–1939)*. (Івано-Франківськ: Прикарпатський університет ім. В. Стефаніка, 1995), 67 с.

⁵² Там сам, 28.

⁵³ Там само, 33.

⁵⁴ Ігор Райківський, “Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій”, *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія* 62 (2003): 46–54.

стверджує авторка, було втілити у життя основні постулати української національної ідеї, керуючись нормами міжнародного права та моралі, дотримуючись принципу “чистих рук” та демократизму, різко заперечуючи терористичні революційні методи боротьби⁵⁵.

Ця тема знайшла продовження у науковому доробку О. Боднар. Проаналізувавши ідейно-політичні засади УСРП, дослідниця дійшла висновку, що політика партії була спрямована на побудову самостійної соборної української держави з республіканською формою правління. Реалізацію політичних завдань УСРП нерозривно пов’язувала із соціальним визволенням українського народу. На думку О. Боднар, радикали розробили ґрунтовну соціально-економічну програму, зорієнтовану, у першу чергу, на розв’язання земельного питання, збільшення прибутковості сільського господарства через підвищення рівня господарської культури, розвиток різних форм добровільної сільськогосподарської кооперації. Найважливішим соціальним пріоритетом для членів партії став захист інтересів усіх працюючих людей⁵⁶. Авторка слушно констатує, що у вищому законодавчому органі Польської держави соціалісти-радикали дотримувалися тактики орієнтації на власні сили, тому виключали можливість парламентської співпраці з Українською парламентською репрезентацією, а на координацію дій погоджувалися лише в окремих випадках – зокрема, при розгляді антиукраїнських проєктів. Також послі УСРП ситуативно об’єднувалися з опозиційними польськими партіями. Взаємини із провладними парламентськими клубами були безкомпромісними, оскільки основна мета діяльності партії полягала у визволенні західноукраїнських земель з-під влади Польщі⁵⁷.

Дослідження діяльності українських партій національно-демократичного спрямування на Волині започаткував М. Кучерепа. У численних публікаціях він акцентував увагу на організаційній та масово-політичній роботі УНДО й УСРП, участі націонал-демократів у виборах до польського парламенту. Історик з’ясував, що УНДО досягло найбільших успіхів у створенні на Волині розгалуженої мережі кооперативних організацій⁵⁸.

⁵⁵ Микола Пікула, “Проблема державно-політичного розвитку України в діяльності Української радикальної партії (1918–1926 рр.)”, *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис* 10 (2004): 179–187, 11 (2005): 161–169.

⁵⁶ Ольга Боднар, “Українська соціалістично-радикальна партія: основи політичної платформи (1926–1939)”, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 16 (2008): 435.

⁵⁷ Ольга Боднар, “Парламентська діяльність Української соціалістично-радикальної партії (1928–1935)”, (Канд. дис., Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України, 2010), 11–13.

⁵⁸ Микола Кучерепа та ін., *Волинь у міжвоєнний період (1921–1939 рр.): методичний матеріал на допомогу викладачам, вчителям, студентам вищих учбових закладів* (Луцьк, 1994); 59 с.; Микола Кучерепа, “Polityka II Rzeczypospolitej wobec Ukraińców na Wołyniu w latach 1921–1939”, *Przegląd Wschodni*. t. IV. z. 1. (1997): 139–154; Микола Кучерепа, “Зародження та діяльність на Волині українських політичних партій та громадських організацій в 1921–1939 рр.” у *Збірник*

Відтворити цілісну картину історії становлення і діяльності УНДО та УСРП на Волині у міжвоєнний період поставив собі за мету Я. Цецик, що, в основному, зреалізував у кандидатській дисертації. Згідно з його висновками, національні партії, у силу об'єктивних причин, не здобули в регіоні міцних позицій. Основними формами їхньої діяльності була участь у виборах до органів місцевого самоврядування та парламентських виборах 1928 і 1930 рр., проведення посольських віч, партійних нарад і конференцій, розповсюдження преси, організація плебісцитів на захист освіти від колонізації тощо. У другій половині 1930-х років еволюціонувала тактика УНДО та УСРП на Волині, які вже намагалися не проводити публічних політичних заходів, а обмежувалися партійними нарадами, конференціями, розповсюдженням партійних видань. Політика “нормалізації”, що її проводив провід УНДО, призвела, на думку дослідника, до виключення Волині з активного політичного життя, тому позиції національних партій у краї послабилися⁵⁹.

Наприкінці 1930-х років, в умовах передвоєнних політичних криз та ускладнення ситуації українців у Польщі, дуже гостро постала проблема консолідації національно-державницьких сил. Ця сторінка політичного життя Західної України стала предметом уваги М. Швагуляка, який показав передумови виникнення неофіційного представницького органу західноукраїнського політикуму – Контактного комітету, формування на його основі нового національно-політичного центру, спроби випрацювання нових політичних візій та створення загальнонаціонального проводу⁶⁰. Дослідник довів, що Контактний комітет був заснований на протиположності політиці “нормалізації”, здійснюваної керівництвом УНДО з 1935 р., і ставив собі за мету підготувати широку угоду за участю українських політичних партій та громадських організацій Галичини і Волині. Істотним результатом його майже дворічної діяльності було витворення атмосфери взаємного довір'я між лідерами партій та організацій і послаблення напруги відносин в українському суспільстві. Активне втручання Комітету в громадсько-політичне життя прискорило відмову проводу УНДО від збанкрутілої політики “нормалізації”, сприяло внутрішній консолідації найбільшої української партії і зближенню її з іншими середовищами.

навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Вип. 1 (Луцьк: 1995), 69–78; Микола Кучерепа, “Волинь у виборах до парламентів Другої Речі Посполитої”, *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Історичні науки* 3 (2003): 169–176; Микола Кучерепа, “Національна політика Польщі щодо українців напередодні Другої світової війни”, *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Історичні науки* 11 (2001): 27–34.

⁵⁹ Ярослав Цецик, “Діяльність українських національних партій на Волині у міжвоєнний період”, (Канд. дис., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2008), 13–15.

⁶⁰ Михайло Швагуляк, “Західноукраїнська суспільність напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р.”, у *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Міжсвідомчий збірник наукових праць*. Вип. 1, (Київ: 1992), 140.

Консолідаційні тенденції мали значний вплив на українське громадянство, але їх практична реалізація не пішла далі міжпартійних контактів. Щоправда, не увінчалася успіхом спроба створити єдиний національний координаційний центр. Опір усіх партій викликало прагнення УНДО виступати в ролі загальнонаціонального представництва. Тобто, у вирішальний момент, в умовах назрівання нової війни, підсумував М. Швагуляк, ідеологічні та партійні поділи вступили в боротьбу із загальнонаціональними інтересами і взяли гору над ними⁶¹.

Діяльність партій національно-державницького спрямування знайшла відображення в історичній біографістиці. У спільній монографії О. Жерноклеєва та І. Райківського крізь призму індивідуальної психології, думок і переконань, конкретних кроків лідерів УСДП показано їх вплив на практичну роботу соціал-демократії, партійно-політичне життя і національно-визвольну боротьбу українського народу⁶². У монографії Ірини Скакальської⁶³ простежено життєвий і громадський шлях Семена Жука як типового представника української інтелігенції на Волині. Авторка з'ясувала його роль в кооперативному русі, функціонуванні місцевої "Просвіти", висвітлила парламентську діяльність активного діяча УСРП. Яскравою постаттю в суспільно-політичному житті Західної України був Степан Баран – провідний діяч УНДО, один із організаторів Українського клубу в польському парламенті. До недавнього часу про нього у нашому розпорядженні були фрагментарні відомості. І лише стараннями Л. Шептицької ця прогалина в основному заповнена⁶⁴. Аналогічну роботу виконав Я. Комарницький, дослідивши громадсько-політичну діяльність Василя Мудрого. Історичний персонаж зображений як один із лідерів західноукраїнського політикуму міжвоєнного періоду. З'ясовано, що у політичній і парламентській діяльності В. Мудрий дотримувався легальних демократичних методів боротьби, відстоював еволюційно-поступове просування до незалежності шляхом піднесення національної свідомості українців⁶⁵. О. Швед охарактеризувала організаційно-політичну діяльність Степана Витвицького в УНДО й основні

⁶¹ Михайло Швагуляк, "Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (З історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки)", *Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Т. ССХХVIII. Праці Історично-філософської секції.* (1994): 247.

⁶² Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський, *Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії* (Київ, Основні цінності, 2004), 283 с.

⁶³ Ірина Скакальська, *Громадсько-політична діяльність Семена Жука* (Кременець: ВЦ КОГП імені Тараса Шевченка, 2006), 160 с.

⁶⁴ Лариса Шептицька, "Громадсько-політична діяльність Степана Барана (1879–1953)", (Канд. дис., Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України, 2008), 18 с.

⁶⁵ Ярослав Комарницький, "Громадсько-політична діяльність Василя Мудрого (1893–1966 рр.)", (Канд. дис., Львівський національний університет імені Івана Франка, 2009), 18 с.; Ярослав Комарницький, Степан Качараба, *Василь Мудрий – громадський діяч, політик, публіцист* (Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2009), 240 с.

здобутки політика в польському сеймі⁶⁶. Результатом плідної археографічної роботи М. Дядюк став вихід у світ збірки документів і матеріалів про життя, громадсько-політичну діяльність та творчість Мілени Рудницької⁶⁷. Багатогранною постаттю в українській історії новітньої доби постав Михайло Лозинський у змістовній розвідці О. Сухого⁶⁸.

Отже, історіографічні набутки останніх десятиріч засвідчили значний приріст наукових історичних знань із літопису національно-державницьких партій Західної України. Детально вивчена організаційно-політична діяльність та зовнішні орієнтації УНДО, еволюція політичної тактики партії, участь націонал-демократів у виборчих кампаніях, персональний склад і внутрішня організація українського парламентського представництва. Назагал історики кваліфікують українську націонал-демократію важливою націєтворчою силою, яка виступала за конституційну демократію та незалежність України, прагнула до соціальної справедливості. Помітними є зрушення у вивченні соціалістичного руху Західної України (ідейно-світоглядні засади, структура, основні форми діяльності УРП-УСРП та УСДП). Водночас немало аспектів цієї проблеми потребують подальшого наукового пошуку, як-от: організаційна структура, мережа, соціальний склад та функціонування низових ланок УНДО, персональна діяльність провідних членів партії. Не знімається з порядку денного питання про створення узагальнюючого дослідження з історії української націонал-демократії. Рекомендовано було б детальніше вивчити роботу первинних структур Радикальної та Соціал-демократичної партій, парламентську діяльність представників лівоцентристських партій, життєвий шлях і боротьбу відомих діячів соціалістичного руху. У цьому зв'язку важливо ретельно опрацювати документи архівосховищ України й Польщі, максимально використати матеріали особового походження, генеалогічні джерела, врахувати наукові надбання польських істориків – Р. Тожецького, Р. Томчика, Е. Коко, Я. Мокляка, М. Шумила та інших.

⁶⁶ Ольга Швед, "Громадсько-політична діяльність Степана Витвицького", (Канд. дис., 2010), 20 с.

⁶⁷ Мілена Рудницька, *Статті. Листи. Документи. Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької*, Упорядник Мирослава Дядюк (Львів: Місіонер, 1998), 844 с.

⁶⁸ Олексій Сухий, *Михайло Лозинський: вчений, громадський діяч, політик*. (Львів: 1995), 32 с.

**ACTIVITY OF UKRAINIAN NATIONAL STATE PARTIES IN
INTERWAR POLAND: PROBLEMS AND DIRECTIONS OF
SCIENTIFIC RESEARCHES IN CONTEMPORARY UKRAINE**

Vasyl' FUTALA

Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych,
Chair of Modern and Contemporary History of Ukraine,
24, Ivan Franko str., 82100, Drohobych, Ukraine

The article analyzes the work of contemporary local historians on the activities of the Ukrainian political parties in interwar Poland, which clearly promoted the ideals of independence and the unity of Ukraine. Showing the research priorities, personified by the contribution of scientists in the study of scientific problems, attention was paid to the process of scientific embroadening historical knowledge and highlights areas that need further consideration.

During the development of the independent Ukrainian state and formation of civil society the interest of researchers in a retrospective reconstruction of socio-political processes in our country constantly grows. The rich experience of party-political life in Western Ukraine in the interwar period of the twentieth century is of particular interest. After 1991, due to the efforts of leading domestic scientists, the ideological layers of the Communist era were removed and the major milestones of the historical past of the Western Ukrainians were reconsidered, and the place and role of the national state-building forces in the struggle for independence and unity of Ukraine were objectively specified. Works by M. Kuhutiak, M. Shvahuliak, K. Kondratiuk, L. Zashkilniaka, Ya. Hrytsak, S. Makarchuk, A. Krasivsky, S. Kacharabà and others, written on the rich source basis and new methodology, provide a many-sided characteristic of the legal, economic and political situation in West Ukrainian lands while as constituent of the Second Rzech Pospolita (Polish Republic), clarifying many contradictory and complex pages of the Ukrainian-Polish relations.

Historiographical sources, that have been created within the last two decades, have shown a significant increase in scientific historical knowledge gained from the chronicle of the national state-oriented parties of Western Ukraine. Today the UNDO's (Ukrainian National Democratic Association) organizational and political activities and outer orientation, as well as the evolution of the party's political tactics, participation of the National Democrats in election campaigns, its personnel and internal organization of the Ukrainian parliamentary representation are well studied. In general, historians qualify Ukrainian national democracy as an important nation-forming power that advocated for Ukraine's constitutional democracy and independence and craved for social justice. The progress in the study of socialist movement in Western Ukraine (ideological and philosophical principles, structure, basic forms of the URP-USRP (Ukrainian Radical Party-Ukrainian Socialist Radical Party) and USDP (Ukrainian Social-Democratic Party activities) is quite remarkable. At the same time, many aspects of the aforementioned problem, such as organizational structure, network, social composition and functioning of the UNDA's lower links, and personal activities of the party's leading members still need a further research. Also, the issue of creating a generalized research on the history of Ukrainian national democracy is not excluded from the agenda. Among the tasks yet to be accomplished a more detailed examination of the work of the Radical and Social Democratic parties' primary structures, parliamentary activity of representatives of the center-left parties, and life and struggle of prominent figures of socialist movement should be recommended. In this connection it is important to carefully study the documents of archives in Ukraine and Poland, make the best use of materials of personal origin and genealogical sources, taking into account the scientific achievements of Polish historians, such as R. Torzetsky, R. Tomchyk, E. Koko, J. Moklak, M. Shumylo, and others.

Key words: historiography, historiographical source, nationally-state parties, political tactics, party-political life, Western Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.1918

Прийнята до друку 20.06.2019